

Η Νεολαία στο προσκήνιο

✘ Από την πλατεία Ταχρίρ του Καΐρου σε 50 πλατείες της Ισπανίας και από την Πορτογαλία στην Γαλλία. Η Νεολαία περνά στο προσκήνιο. Ζητά πολιτικές αλλαγές, απορρίπτει ριζικά τον παλιό πολιτικό κόσμο, διεκδικεί κοινωνικά δικαιώματα, ενώ στέκεται με δέος μπροστά στην προοπτική, που της επιφυλάσσουν, να αποτελέσει εσαεί ένα άνεργο και υποαπασχολούμενο «πνευματικό προλεταριάτο».

Το διεθνές σκηνικό σήμερα παρουσιάζει δύο όψεις: Την μία της προσαρμογής – συμμόρφωσης στις επιταγές των διεθνών κέντρων ισχύος, που αφορά όλους τους θεσμικούς παράγοντες εξουσίας των επί μέρους εθνικών κρατών, και την άλλη της εναντίωσης των κοινωνιών (στο σύνολό τους) σε ότι καταναγκαστικά τους επιβάλλεται από την νέα τάξη πραγμάτων. Αυτή είναι σχηματικά η νέα πόλωση σε διεθνές επίπεδο, που συνεπάγεται κι έναν αντίστοιχο πολιτισμικό διαχωρισμό: Η κουλτούρα της υποταγής από τη μια, της εξέγερσης από την άλλη.

Μέσα σε ένα τέτοιο γενικό πλαίσιο κινούνται αφετηριακά τα πράγματα και διαμορφώνονται οι νέες δυναμικές τάσεις που θα καθορίσουν τους μελλοντικούς όρους των πολύμορφων διεθνών αναμετρήσεων. Σε αυτή τη διαδικασία η νεολαία έχει να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο. Το ειδικό βάρος της στη Νέα Εποχή είναι ιδιαίτερα αυξημένο. Η συμμετοχή της νεολαίας είναι αυτή που θα προσδώσει στις κοινωνικές εξεγέρσεις τον δυναμισμό και την αποτελεσματικότητα που απαιτούν οι περιστάσεις.

Σε σχέση με τις δύο αντιτιθέμενες τάσεις που καταγράφονται διεθνώς σήμερα η Νεολαία σαφώς και τοποθετείται από την πλευρά της εξέγερσης. Δεν της έχουν αφήσει κανένα περιθώριο ενσωμάτωσης και προσαρμογής. Αποτελεί «εκ των πραγμάτων» έναν κατ' εξοχήν ανατρεπτικό παράγοντα που στην πορεία της πολιτικής του διαμόρφωσης θα κριθούν πολλά πράγματα για το μέλλον της Αριστεράς.

Η Νεολαία σήμερα κάνει τα πρώτα της βήματα, στις νέες συνθήκες

της οικουμενικότητας. Το κύριο χαρακτηριστικό της είναι ότι παρουσιάζεται σαν αυτόνομη δύναμη. Αποστασιοποιημένη από όλο το πολιτικό κατεστημένο, αλλά και δύσπιστη απέναντι στην αριστερή κουλτούρα των περασμένων γενεών. Αξιοποιεί το διαδύκτιο και επιλέγει αυστηρά την εξωθεσμική οργάνωση των κινητοποιήσεων ενώ στα συνθήματά της διαφαίνονται καθαρά οι υστερήσεις κι οι αντιφάσεις στην πολιτική της διαμόρφωση. Ο δρόμος βέβαια είναι μεγάλος. Έχει ανοίξει όμως η διαδικασία για την συνειδητοποίηση των σύγχρονων προβλημάτων που μπορεί να αποτελέσει την πηγή νέων προσεγγίσεων για την διαμόρφωση της σύγχρονης αριστερής θεωρίας και πρακτικής όπου η Νεολαία πρέπει νάχει τον κύριο λόγο.

M.X.
24-5-11

Ιάκωβος Καμπανέλλης και Νεοελληνικό θέατρο: Τρία κείμενα

Εισαγωγικό σημείωμα

Ο Ιάκωβος Καμπανέλλης (1921-2011), σημάδεψε τη μεταπολεμική ελληνική δραματουργία με το έργο του. Ο απολογισμός της πορείας του είναι εντυπωσιακός. Σαράντα ένα θεατρικά έργα σε εξήντα χρόνια, έξι κινηματογραφικά σενάρια, δύο τηλεοπτικά, αρκετά ποιήματα που εντάχθηκαν στα θεατρικά του και έγιναν τραγούδια, ένα συγκλονιστικό χρονικό της ομηρίας του στο Μαουτχάουζεν. Ακόμη θεατρικές και κινηματογραφικές σκηνοθεσίες, δημοσιογραφία, ραδιόφωνο καθώς και αναρίθμητες παραστάσεις έργων του στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, συνθέτουν

την πολύπλευρη παρουσία του στο χώρο του πολιτισμού.

Ο Καμπανέλλης άνοιξε νέους δρόμους με τη δραματουργία του. Αν και “εμπειρικός μάστορας”, και μάλιστα “χωρίς ουσιαστικούς θεατρικούς προγόνους”, ήταν ένας ευαίσθητος δέκτης των δονήσεων του καιρού του που απέδωσε με γνησιότητα ένα ευρύ φάσμα θεατρικής θεματικής και μορφολογίας.

Για το μικρό αυτό αφιέρωμα στον Ιάκωβο Καμπανέλλη επιλέξαμε τρία κείμενα:

A) Ένα κείμενο του Κάρολου Κούν που αξιολογεί την προσφορά του Καμπανέλλη στο νεοελληνικό θέατρο. Είναι, πιστεύουμε, ο πιο κατάλληλος, να μιλήσει γι αυτόν. Το θέατρο τέχνης και ο Κάρολος Κούν υπήρξαν αυτοί που κυριολεκτικά προκάλεσαν την θεατρική εμφάνιση του Καμπανέλλη. Ο Καμπανέλλης έγινε θεατρικός συγγραφέας χάρις στο θέατρο Τέχνης. Είναι καθαρό δημιούργημά του. Όπως πολλοί άλλοι συγγραφείς, ηθοποιοί, μεταφραστές, σκηνογράφοι κλπ. κλπ. Το θέατρο Τέχνης δεν ήταν απλά ένα θέατρο όπως τα άλλα. Επιτελούσε έναν ευρύτερο παιδευτικό ρόλο. Πού ξεκινούσε από όλους αυτούς που ονομάζουμε συντελεστές, “ανθρώπους του θεάτρου” και επεκτείνονταν στα πιο προοδευτικά τμήματα της Ελληνικής κοινωνίας. Τον Καμπανέλλη δεν μπορούμε να τον δούμε έξω από όλη αυτή την θεατρική κίνηση που είχε σαν βάση το θέατρο τέχνης και οδήγησε στην αναμόρφωση του μεταπολεμικού θεατρικού τοπίου στην Ελλάδα.

B) Το δεύτερο κείμενο είναι ένα άρθρο του Καμπανέλλη για το πολιτικό θέατρο. Το επιλέξαμε για δύο λόγους: Πρώτον γιατί η γνώμη ενός συγγραφέα πάνω σε αυτό το ζήτημα τον χαρακτηρίζει (με οποιονδήποτε τρόπο) και δεύτερον γιατί ο Καμπανέλλης προσπάθησε να κάνει πολιτικό θέατρο (άλλοτε λιγότερο κι άλλοτε περισσότερο πετυχημένα).

Γ) Τέλος δημοσιεύουμε ένα μικρό, αλλά αντιπροσωπευτικό, δείγμα της γραφής του Καμπανέλλη, το “κλασσικό” μονόπρακτο “Αυτός και το παντελόνι του”.

Μήλιος Χρήστος

Του Κάρολου Κουν

✘ Μιλώντας για τον Ιάκωβο Καμπανέλλη μιλώ για ένα παλιό μου συνεργάτη και φίλο, που έχει παραμείνει συνεργάτης και φίλος στενός ολ' αυτά τα χρόνια και που το έργο του είναι πραγματικά πολύ σημαντικό. Το πρώτο που πρέπει να πει κανείς για τον Καμπανέλλη είναι ότι από κείνον ξεκινά μια καινούργια μορφή του νεοελληνικού θεάτρου. Υπήρξε η αρχή, η αφετηρία των νέων θεατρικών συγγραφέων και «Η αυλή των θαυμάτων» του είναι ένα – το βασικότερο ίσως – ορόσημο για τους προσανατολισμούς των συγγραφέων αυτών. Τον Ιάκωβο τον είχα γνωρίσει λίγο καιρό πριν μου φέρει την «Αυλή» για να τη διαβάσω, το 1957. Το έργο το αγάπησα πολύ, το ανεβάσαμε αμέσως στο «θέατρο Τέχνης» και είχε τεράστια επιτυχία, τόσο από άποψη καλλιτεχνική όσο και από άποψη ανταπόκρισης του κοινού. Τι είναι όμως εκείνο το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που κάνει τον Καμπανέλλη ξεχωριστό συγγραφέα; Είναι κυρίως η θεατρική μαγεία της γραφής του. Και τι είναι η θεατρική μαγεία; Είναι ένα ένστικτο και μια γνώση για το τι πρέπει να προβληθεί την κάθε στιγμή, για το πόσο πρέπει να διαρκέσει αυτό και πόση πρέπει να είναι η ένταση εκείνου που προηγείται και εκείνου που έπεται. Πιστεύω ότι δε μπορεί να υπάρξει σημαντικό θεατρικό έργο αν δεν έχει ως κύριο συστατικό και γνώρισμα τη θεατρική μαγεία. Όλοι οι συγγραφείς που έχουν μια διάρκεια μέσα στο χρόνο και μέσα στο χώρο, είναι συγγραφείς που ξέρουν να δημιουργούν αυτή τη μαγεία, που ξέρουν να δίνουν τις καταστάσεις με τα σωστά μέσα – που ξέρουν λόγου χάρη αν σ' ένα σημείο του έργου χρειάζεται μια λέξη μόνο, μια κίνηση, ή μια σκηνή τεσσάρων σελίδων. Γιατί, μπορεί το γράψιμο ενός συγγραφέα να είναι πολύ ωραίο, πολύ ποιητικό ή να έχει μεγάλη πνευματικότητα, για να γίνει όμως θέατρο πρέπει να υπάρξει απαραίτητα αυτή η μαγεία, η οποία διαμορφώνεται και αναμορφώνεται κάθε τόσο, ανάλογα με τις εποχές. Μόνο τότε έχουμε επί σκηνής ένα έργο γερό, που ο θεατής μπορεί να το παρακολουθήσει και να δημιουργηθούν μέσα του οι ανάλογες καταστάσεις και τα ερεθίσματα που θα του επιτρέψουν να πλησιάσει τα νοήματα – είτε κοινωνικά είτε πολιτικά είτε πνευματικά είτε φιλοσοφικά και υπαρξιακά είν' αυτά – που ο

συγγραφέας θέλει να του μεταδώσει.

Από την εποχή της «Αυλής» έως σήμερα έχουμε παίξει πολλά έργα του Καμπανέλλη στο «θέατρο Τέχνης». Σε άλλα απ' αυτά ήταν περισσότερο έντονα και εμφανή τα χαρίσματα της θεατρικής του γραφής, σε άλλα λιγότερο, πάντα όμως είχαν τη σφραγίδα της ποιότητας του δημιουργού τους και πάντα σημείωσαν επιτυχία, γιατί πάντα είχανε κάτι σημαντικό να προσθέσουνε στον θεατρικό μας χώρο.

Όταν πρωτοξεκίνησε το «θέατρο Τέχνης», το 1942, μέσα στις προοπτικές και στις φιλοδοξίες μας ήταν και η δημιουργία ενός πυρήνα νέων Ελλήνων θεατρικών συγγραφέων που θα έφερναν καινούργια πνοή στο εγχώριο θέατρο. Εκείνη την εποχή κυριαρχούσε η φαρσοκωμωδία σαν βασική ελληνική έκφραση, η οποία είχε προσφέρει αρκετά καλά δείγματα, σ' ένα είδος βέβαια «θεάτρου ψυχαγωγίας». Επίσης πρέπει να αναφέρουμε την επιθεώρηση, αλλά και την παράδοση του Ξενόπουλου, που δέσποζαν τότε στις θεατρικές μας σκηνές. ο πρώτος Έλληνας θεατρικός συγγραφέας που συνεργάστηκε μαζί μας και αποτελούσε μέλος της ομάδας του θεάτρου μας ήταν ο Γιώργος Σεβαστίκογλου, ο οποίος ήταν συγχρόνως και μεταφραστής πολλών ξένων έργων που ανεβάσαμε. Το 1943 παίξαμε το θεατρικό του «Κωνσταντίνου και Ελένης», έργο της Κατοχής με πολλά προτερήματα, και το 1964 την «Αγγέλα» του – με μεγάλη καθυστέρηση, γιατί είχαμε δυσκολίες με τη λογοκρισία και γιατί μάς απειλούσανε πώς αν το ανεβάζαμε θα μάς τα κάνανε γυαλιά-καρφιά. Το καλοκαίρι του 1944 παίξαμε σε δύο παραστάσεις τον «Τελευταίο Ασπροκόρακα» του Αλέξη Σολομού (ο οποίος είχε μπει στην ομάδα μας και έπαιζε σαν ηθοποιός) , ενώ το «Μακρινό λυπητερό τραγούδι» και τα «Παιχνίδια στις αλυκές» του Δημήτρη Κεχαΐδη τα ανεβάσαμε το 1957 σ' ένα ειδικό πρόγραμμα επίδειξης της νέας ελληνικής θεατρικής γραφής.

Η καινούργια ελληνική θεατρική παράδοση δημιουργήθηκε κυρίως με τον Καμπανέλλη και συνεχίστηκε με την Αναγνωστάκη, τον Αρμένη, τον Ευθυμιάδη, τον Κεχαΐδη, τον Κωσταβάρα, τον Ποντίκα, τον Σεβαστάκη, τον Σκούρτη, τον Τακόπουλο κ.ά. 'Αναφέρω ενδεικτικά συγγραφείς που έργα τους ανεβάσαμε εμείς, υπάρχουν όμως και άλλοι που ανήκουν στην ίδια πλειάδα μ'

αυτούς και πού, με πρώτο τον Καμπανέλλη, καλλιέργησαν ένα είδος «θεάτρου προβληματισμού». Μπορεί βέβαια να διακρίνει κανείς στο γράψιμό τους επιρροές από το ξένο θέατρο, ωστόσο επιρροές πάντα υπήρχαν, υπάρχουν και θα υπάρχουν παντού – άλλωστε αυτό είναι κάτι που όχι μόνο το αποδεχόμαστε αλλά και το αποζητάμε. Ακόμα και ο Καμπανέλλης, παρά την πρωτοτυπία του και το χαρακτηριστικό του ύφος, νομίζω ότι επηρεάστηκε αρκετά από τους ξένους ρυθμούς και τους ξένους προβληματισμούς. Όλοι μας δεχόμαστε επιρροές από τον παγκόσμιο χώρο, και αλοίμονο αν αυτό δεν συνέβαινε! Θα ήμασταν στεγνοί, ξεροί και εκτός εποχής, θα μας έλειπαν οι πηγές για ν' αντλήσουμε διδάγματα. Θα ήταν τεράστιο λάθος αν μέναμε ανεπηρέαστοι από τα ζωντανά ρεύματα του καιρού μας. Ας μην ξεχνάμε πώς και σε παλαιότερες εποχές οι συγγραφείς ήταν όλοι επηρεασμένοι από κάποια ξένα πρότυπα• ακόμα και το κωμειδύλλιο, ακόμα και το θέατρο του Ξενόπουλου, έφερναν ζωηρά τα ίχνη των επιρροών. Μπορούμε μάλιστα να πούμε ότι οι σύγχρονοι συγγραφείς είναι πολύ πιο γνήσιοι και πιο «Έλληνες» απ' τους παλιότερους, μολονότι ζούμε σ' έναν αιώνα που λόγω των επικοινωνιών επηρεάζεται από τα παγκόσμια ρεύματα πολύ περισσότερο απ' όσο συνέβαινε στο παρελθόν.

✘ Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του Καμπανέλλη και όλης της σχολής που δημιουργήθηκε αργότερα είναι η γνησιότητα και η ελληνικότητα τους. Γύρω στα 1935-'40 κυριαρχούσε ένας σωβινισμός κι ένας πουριτανισμός στους κύκλους των διανοουμένων σχετικά με το τι είναι «ελληνικό» και τι δεν είναι, με το τι έχει «ελληνικότητα» και τι δεν έχει. Μιλώντας τώρα για την ελληνικότητα του Καμπανέλλη δεν την εννοώ με το ίδιο πνεύμα- την εννοώ σαν αναμόχλευση των δικών μας, των ντόπιων προβληματισμών, χωρίς όμως αποκοπή από τους ανάλογους προβληματισμούς του παγκόσμιου χώρου. Γιατί κι εμείς οι ίδιοι ανήκουμε κατά κάποιο τρόπο στα παγκόσμια ρεύματα, δεν είμαστε ξένοι, δεν είμαστε ξεκομμένοι απ' αυτά. Ο Καμπανέλλης και οι άλλοι νέοι συγγραφείς καταφέρνουν να δημιουργήσουν στα έργα τους αυθεντικούς ελληνικούς χαρακτήρες, μορφές που μας είναι οικείες και που γι' αυτό το λόγο εύκολα μπορούμε να τις

αναγνωρίσουμε. Το στοιχείο της ελληνικότητας σήμερα βρίσκεται στους ανθρώπινους τύπους που έχουμε γύρω μας. Και οι συγγραφείς αυτοί βασίζονται πολύ στον τύπο του μέσου και λαϊκού Έλληνα, γιατί αυτός είναι ο πιο ζωντανός, ο πιο «έγχρωμος». Δεν είναι ο πνευματικός κόσμος που δημιουργεί το θεατρικό ενδιαφέρον. Πάντα μου

ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

Είναι αναπόφευκτό πλέον, από ότι φαίνεται, η ανθρωπότητα να περνά από την μια κρίση στην άλλη. Από την χρηματοπιστωτική κρίση (ΗΠΑ) στην κρίση δημόσιου χρέους (Ε.Ε.) και ταυτόχρονα στην διατροφική κρίση (Λατινική Αμερική, Ασία, Αφρική, Ανατ. Ευρώπη) και την κρίση ενέργειας και την περιβαλλοντολογική κρίση (Ιαπωνία) και σε πολιτικές κρίσεις με ευρύτερες διαστάσεις όπως αυτές στον Αραβικό κόσμο και έπεται συνέχεια. Τα προβλήματα έχουν γενικευθεί, έχουν οικουμενικοποιηθεί. Έχουν αποκτήσει πλανητικές διαστάσεις. Το ένα συναρτάται με το άλλο και όλα μαζί συνθέτουν μια εξαιρετικά πολύπλοκη διαδικασία αλληλο-καθορισμού τους.

✘ Το διατροφικό πρόβλημα που εκδηλώνεται τα τελευταία χρόνια δεν είναι ξεκομμένο από την γενικότερη διαδικασία ανάδυσης των σύγχρονων προβλημάτων. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι εμφανίζεται σε μια περίοδο όπου, με βάση την τεράστια ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων η ανθρωπότητα, θεωρητικά θα μπορούσε να πει κανείς ότι είναι σε θέση να καλύψει τις υλικές της ανάγκες. Ότι έχει όλες τις δυνατότητες να ξεπεράσει την ιστορική περίοδο της ανάγκης. Να απαλλαγεί από το άγχος της διασφάλισης των βιοποριστικών προβλημάτων. Την μάλιστα τουλάχιστον της πείνας, αλλά και πολλών άλλων. Τι την εμποδίζει να το πετύχει;

Η απάντηση παραπέμπει στα μεγάλα ζητούμενα της νέας εποχής.

Των ανατροπών που πρέπει να γίνουν στους διεθνείς συσχετισμούς προκειμένου να ανοίξει ο δρόμος για μια άλλη, έλλογη, διαχείριση των οικουμενικών προβλημάτων. Στον αγώνα αυτό οι πεινασμένοι λαοί είναι βέβαιο ότι θα συμμετέχουν, η απόγνωση θα τους οδηγήσει αργά ή γρήγορα να εξεγερθούν (ήδη μερικοί το κάνουν) και να αποτελέσουν μια από τις συνιστώσες του νέου πολύμορφου οικουμενικού κινήματος.

Η διατροφική κρίση σαν κρίση τιμών.

Το διατροφικό πρόβλημα, σε αυτή τη φάση, εμφανίζεται σαν πρόβλημα τιμών (κι όχι σαν πρόβλημα έλλειψης) σε βασικά είδη διατροφής. Οι τιμές ενός αριθμού βασικών προϊόντων, μέσα σε ένα χρόνο σχεδόν, έχουν διπλασιαστεί. Αυτές αφορούν τα σιτηρά, τη ζάχαρη, το καλαμπόκι, το κακάο, τον καφέ και τα παράγωγά τους. Η διατροφική κρίση σχετίζεται βέβαια και με την μείωση της παραγωγής αυτών των προϊόντων. Αλλά τα προϊόντα αυτά υπάρχουν στην αγορά, μπορεί κανείς να τα βρει, αλλά σε τιμές διπλάσιες από πέρυσι. Επόμενα η διατροφική κρίση παίρνει τη μορφή μιας κρίσης τιμών, γεγονός που για τις φτωχές χώρες σημαίνει αδυναμία αγοράς αυτών των προϊόντων και αδυναμία διατροφής.

Επισιτιστικό πρόβλημα γενικό υπάρχει σε πολλές χώρες εδώ και πολλά χρόνια. Είναι γνωστές οι εκθέσεις των διεθνών οργανισμών γι' αυτό το θέμα. Ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι υποφέρουν μόνιμα από την πείνα, ένα παιδί πεθαίνει κάθε 30 δευτερόλεπτα από υποσιτισμό.

Το πρόβλημα όμως που παρουσιάζεται εδώ κι ένα χρόνο είναι διαφορετικό. Έχει άλλες διαστάσεις. Η διαφορά βρίσκεται στο εξής: Στις κοινωνίες με τα χρόνια επισιτιστικά προβλήματα δεν υπάρχει καμιά δυνατότητα αγοράς τροφίμων ανεξάρτητα από την τιμή που έχουν αυτά. Οι κοινωνίες αυτές είναι κάτω από το λεγόμενο «όριο φτώχειας». Δεν διαθέτουν καμιά αγοραστική δύναμη. Κι επιβιώνουν, όσο γίνεται αυτό, μέσω αποκλειστικά των επισιτιστικών προγραμμάτων.

Με την άνοδο στις τιμές των γεωργικών προϊόντων, ο κύκλος των χωρών που αντιμετωπίζουν προβλήματα επισιτισμού διευρύνθηκε

εντυπωσιακά. Περιέλαβε χώρες της Ασίας, Αφρικής, Λατινικής Αμερικής, του Ειρηνικού Ωκεανού αλλά και της Ανατολικής Ευρώπης. Οι χώρες αυτές συνιστούν ένα δεύτερο επίπεδο φτωχών χωρών που διαθέτουν μια ορισμένη καταναλωτική δυνατότητα που όμως δεν είναι ικανή να ανταποκριθεί σε έναν διπλασιασμό των τιμών στα βασικά είδη διατροφής.

Το φαινόμενο δεν θα είχε τόσο μεγάλη σημασία αν ήταν κάτι το παροδικό. Όλα δείχνουν όμως ότι πρόκειται για κάτι μόνιμο. Ο πλανήτης έχει μπει για τα καλά σε μια περίοδο μακράς διατροφικής κρίσης που ξεκινά με την μεταβλητότητα στις τιμές των τροφίμων αλλά οδηγεί σίγουρα σε εκτεταμένα φαινόμενα επισιτιστικής ανεπάρκειας με άγνωστες διαστάσεις.

✘ Η αύξηση των τιμών των αγροτικών προϊόντων επηρεάζει και το επίπεδο ζωής των ανεπτυγμένων χωρών με έμμεσο όμως τρόπο, μέσω της αύξησης του πληθωρισμού. Ο πληθωρισμός τροφίμων αποτελεί ένα σημαντικό μέρος του γενικού ποσοστού του πληθωρισμού. Αλλά αυτό είναι άλλης τάξης ζήτημα. Οι ανεπτυγμένες κοινωνίες βρίσκονται στην ουσία έξω από την διατροφική κρίση όπως εξελίσσεται τελευταία, σαν κρίση δηλ. τιμών. Στην πορεία βέβαια με κάποιον τρόπο, λιγότερο ή περισσότερο άμεσο, είναι σίγουρο ότι θα περιληφθούν και αυτές στην μελλοντική επιδείνωση του διατροφικού προβλήματος. Είναι αδύνατον να μείνουν έξω από αυτό.

Η διατροφική κρίση δεν επηρεάζει όλες τις περιφερειακές χώρες κατά τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό. Για να βρούμε ποιες χώρες επηρεάζονται περισσότερο πρέπει να εξετάσουμε: α) το κατά κεφαλήν εισόδημα, β) το ποσοστό των τροφίμων στον οικογενειακό προϋπολογισμό και γ) το ισοζύγιο εξαγωγών –εισαγωγών τροφίμων ως ποσοστό του ΑΕΠ (πόσο δηλ. αρνητικό είναι).

Η συνθετότητα του προβλήματος

Η βασική αιτία που το διατροφικό πρόβλημα έχει πάρει οικουμενικές διαστάσεις είναι η σταδιακή απώλεια της διατροφικής αυτοδυναμίας όλων των εθνικών οικονομιών. Καμιά

χώρα πλέον δεν είναι διατροφικά αυτάρκης. Η αλληλεξάρτηση στον τομέα των τροφίμων έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις. Αυτό έχει προκύψει βαθμιαία μέσα από την διαδικασία καπιταλιστικής ολοκλήρωσης όπου η παραγωγή, η διανομή και η ανταλλαγή των προϊόντων καθώς και η κατανάλωση έχουν φθάσει να γίνονται πλέον σε παγκόσμια κλίμακα. Χώροι για επί μέρους, εθνικού επιπέδου, πολιτικές αντιμετώπισης του διατροφικού προβλήματος δεν φαίνεται να υπάρχουν. Οι κοινωνίες οι βασισμένες στην αυτάρκεια ανήκουν οριστικά στο παρελθόν.

Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της αλληλεξάρτησης είναι η διατροφική ανισότητα ανάμεσα στις ανεπτυγμένες και υπανάπτυκτες χώρες.

Ο μηχανισμός διακίνησης των τροφίμων γίνεται μέσω μιας παγκόσμιας αγοράς με βάση τους όρους της άνισης ανταλλαγής, σε βάρος των υπανάπτυκτων οικονομιών.

Η διεθνής αγορά τροφίμων είναι μια ατελής αγορά (όπως η αγορά κατοικίας) δηλ. μια αγορά όπου η παραγωγή δεν καθορίζεται από την ζήτηση και άρα και τις τιμές. Παράγεται ότι παράγεται και στη συνέχεια μέσω της συνεκτίμησης διάφορων παραγόντων ορίζεται η τιμή.

Στη διαμόρφωση της τιμής συντελούν :

1) Η ζήτηση, που ανεξάρτητα από συγκυρίες αυξάνει συνεχώς. Σε αυτό συντελεί βασικά η αύξηση της κατανάλωσης τροφίμων από τις αναπτυσσόμενες χώρες.

✘ 2) Η παραγωγή, ο όγκος της παραγωγής, που παρουσιάζει γενικά μια πτωτική τάση που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Ένας από αυτούς είναι οι εντεινόμενες κλιματικές αλλαγές και τα έκτακτα καιρικά φαινόμενα (ξηρασίες, πλημμύρες, πυρκαγιές), που κι αυτά έχουν προσλάβει μόνιμο χαρακτήρα, και συμβάλουν ολοένα πιο συχνά στην καταστροφή ενός μέρους της ετήσιας παραγωγής αγροτικών προϊόντων. Το πρόβλημα εκτιμάται ότι θα ενταθεί τα επόμενα χρόνια και ότι γενικά οι φυσικές καταστροφές πρόκειται να ευαισθητοποιήσουν, στην πορεία, ολοένα περισσότερο τον τομέα της αγροτικής παραγωγής. Όλα δείχνουν ότι η παραγωγή στο μέλλον δεν πρόκειται να κινείται

σε ένα σταθερό ή ανώτερο επίπεδο.

3) Ένας άλλος παράγοντας που συμβάλει στη μείωση της παραγωγής (και μέσω αυτής στην αύξηση των τιμών) είναι η αυξανόμενη χρήση βιοκαυσίμων. Τα βιοκαύσιμα συνιστούν δυνητικά την σημαντικότερη απειλή για το διατροφικό πρόβλημα της ανθρωπότητας. Ήδη σήμερα με την υποκατάσταση μόλις του 1% των ορυκτών καυσίμων από βιοκαύσιμα έχουμε μια δυσανάλογη επίπτωση στο βιοτικό επίπεδο εκατομμυρίων ανθρώπων.

Με τον όρο βιοκαύσιμα εννοούμε τα καύσιμα που προκύπτουν από αγροτικά προϊόντα (σιτηρά, καλαμπόκι, σακχαροκάλαμο, σόγια, παντζάρι, φοινικόδενδρα, ηλιόσπορους κλπ.). Τα προϊόντα αυτά καλλιεργούνται ως επί το πλείστον στις τροπικές χώρες. Η αυξανόμενη ζήτηση για βιοκαύσιμα έχει οδηγήσει σε μεγάλες αναδιαρθρώσεις των καλλιεργειών σε αυτές τις χώρες. Οι γεωργοί εγκαταλείπουν τις παραδοσιακές καλλιέργειες και στρέφονται σε φυτά που χρησιμοποιούνται για βιοκαύσιμα. Ακόμα προχωρούν σε εκτεταμένες καταστροφές δασών προκειμένου να αναπτύξουν την καλλιέργεια αυτών των προϊόντων. Η όλη εξέλιξη είναι φανερό ότι επηρεάζει τόσο το περιβάλλον όσο και την παραγωγή και τις τιμές των τροφίμων. Μειώνεται η παραγωγή τροφίμων για διατροφή, καταστρέφονται τα δάση κι αυξάνει η καλλιεργήσιμη γη για βιοκαύσιμα. Η μετατροπή των τροφίμων σε καύσιμα οδηγεί στην πείνα εκατομμύρια ανθρώπους. Κι αυτό με κανένα τρόπο δεν μπορεί να αντισταθμισθεί από αυτά που υποστηρίζουν διάφορες οικολογικές ομάδες, ότι δηλ. τα βιοκαύσιμα αναπτύσσουν την γεωργική οικονομία, ότι την εντάσσουν στην πράσινη ανάπτυξη, ότι συμβάλουν στην μείωση της εξάρτησης από το πετρέλαιο και ότι εξασφαλίζουν έναν επιζητούμενο, μαζί με άλλες πηγές, ενεργειακό πλουραλισμό.

4) Τα τρόφιμα στις μέρες μας έχουν επίσης μετατραπεί και σε χρηματιστηριακά προϊόντα, οι τιμές τους δηλ. διαμορφώνονται, σε μεγάλο βαθμό, με χρηματιστηριακούς όρους. Έχει δημιουργηθεί η χρηματιστική αγορά παραγώγων τροφίμων αφού προηγούμενα αρθήκαν όλοι ανεξαιρέτα οι περιορισμοί που υπήρχαν στην αγορά βασικών αγαθών. Η μεταφορά κεφαλαίων από τον χρηματοπιστωτικό

τομέα στον τομέα των παραγώγων τροφίμων τον τελευταίο χρόνο παρουσίασε μια αύξηση 40-80% σε σχέση με το 2008. Τα συμβόλαια με τους παραγωγούς γίνονται τίτλοι χρηματιστηριακοί, μπαίνουν στην αγορά παραγώγων τροφίμων και από κει αγοράζονται και πωλούνται επηρεάζοντας με αυτό τον τρόπο την διαμόρφωση του γενικού επίπεδου τιμών των αγροτικών προϊόντων.

Ο χρηματιστηριακός παράγοντας σαφώς και επιδεινώνει την κρίση τιμών και δεν υπάρχει περίπτωση να λειτουργήσει θετικά στην κρίση της αγοράς τροφίμων. Αλλά απέχει πολύ ακόμα από το να την ορίζει καθοριστικά ο ίδιος. Όλα δηλ. τα περί κερδοσκοπικών ερμηνειών της διατροφικής κρίσης απέχουν της πραγματικότητας. Αφορούν απλοϊκές εκδοχές που αδυνατούν να συλλάβουν την συνθετότητα του προβλήματος.

5) Τέλος στην γενική, κάθε φορά, διαμόρφωση των τιμών των αγροτικών προϊόντων υπεισέρχονται και μερικοί άλλοι παράγοντες, όπως η τιμή του πετρελαίου και των λιπασμάτων, η πολιτική τροφίμων μεμονωμένων χωρών ή ακόμα και οι τρέχουσες ισοτιμίες των νομισμάτων (στις ανατιμήσεις των τροφίμων πάντα συντείνουν οι ανατιμήσεις του πετρελαίου και η εμπεριεχόμενη σε αυτήν διολίσθηση του δολαρίου). Εδικά τις τιμές των τροφίμων τις επηρεάζει η πορεία των διεθνών τιμών του πετρελαίου για δύο λόγους : α) Το πετρέλαιο χρησιμοποιείται σαν βασική εισροή για την παραγωγή, την μεταφορά και την μεταποίηση των αγροτικών προϊόντων και β) μια άνοδος της τιμής του πετρελαίου ωθεί προς τα πάνω την ζήτηση για βιοκαύσιμα μειώνοντας έτσι την προσφορά τροφίμων.

Το θέμα λοιπόν των διεθνών τιμών των βασικών αγροτικών προϊόντων είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Η πολύ-εξάρτηση αυτή το καθιστά ιδιαίτερα δύσκολο στην αντιμετώπισή του. Οι φυσικοί παράγοντες που το επηρεάζουν πάνε μαζί με « τεχνητούς» που προστίθενται και συνθέτουν τελικά μια πολύπλοκη διαδικασία προσδιορισμού των τιμών.

Η πλανητική διάσταση του προβλήματος από την άλλη του προσδίδει τεράστια σημασία καθώς αφορά την ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων. Γεγονός είναι ότι η ανθρωπότητα περνά σε οριακές

καταστάσεις ακόμα και σε ζητήματα στοιχειώδους επιβίωσης. Η πείνα, η αρχαία αυτή μάστιγα των φτωχών λαών, που δεν σταμάτησε ποτέ να υπάρχει, ξαναπαίρνει πρωτόγνωρες διαστάσεις κι απειλεί εκατομμύρια ζωές.

Η απόγνωση των πεινασμένων λαών έχει ήδη αρχίσει να εκδηλώνεται μέσα από την μορφή αντικαθεστωτικών εξεγέρσεων. Κι έχει κοινωνικά επισημανθεί σαν μία από τις αιτίες των Αραβικών εξεγέρσεων. Αλλά δεν θα περιοριστεί σε αυτές. Η διατροφική κρίση, όπως εξελίσσεται, θα πλήξει τεράστιους πληθυσμούς. Κανένα επισιτιστικό πρόγραμμα δεν θα μπορεί να καλύψει τις ανάγκες διατροφής που θα προκύψουν.

✘ Το διατροφικό βέβαια πρόβλημα έχει κι άλλες μορφές με πρώτη και κύρια την επάρκεια του νερού που πρόκειται να αποτελέσει μια από τις μεγάλες μελλοντικές προκλήσεις της ανθρωπότητας – με ίδιες και χειρότερες επιπτώσεις, από ότι τα τρόφιμα – για την ζωή εκατομμυρίων ανθρώπων. Ο έλεγχος των υδάτινων πόρων συνιστά ένα από τα επίμαχα ζητήματα στους νέους ανταγωνισμούς την εποχή της οικουμενικότητας. Ήδη σχεδιάζονται οι «δρόμοι του νερού» όπως οι αντίστοιχοι δρόμοι της ενέργειας.

Η «μεταλλαγμένη διατροφή» είναι κι αυτή μια βασική μορφή που παίρνει το σύγχρονο διατροφικό πρόβλημα με σημαντικές επιπτώσεις τόσο στην παραδοσιακή αγροτική καλλιέργεια όσο και στην κτηνοτροφία. Η μετάλλαξη είναι η τελευταία πράξη αποξένωσης των παραγωγών από την παραγωγή. Η κατοχή και διάθεση των σπόρων για μεταλλαγμένες καλλιέργειες αποτελεί αποκλειστικότητα των εταιριών που τους παράγουν. Μέσω αυτών, επιτυγχάνεται ο απόλυτος έλεγχος της παραγωγής, δημιουργείται το υπόβαθρο για την επιβολή ενός αποκλειστικά γενετικά τροποποιημένου μοντέλου διατροφής.

Ένας νέος αποικιοκρατισμός του μέλλοντος αναδύεται που έχει να κάνει με ελέγχους εδαφών και την καταλήστευση πλούτου (κύρια υδάτινου και ενεργειακού) και επεκτείνεται στον έλεγχο της παραγωγής τροφίμων μέσα από τους μηχανισμούς εμπορίας – διακίνησης, την προώθηση της καλλιέργειας των μεταλλαγμένων, την κατοχή των σπόρων για τα φυτά, των λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων κλπ. Έχει τεθεί υπό διεθνή έλεγχο όλος ο κύκλος

παραγωγής –διάθεσης της αγροτικής παραγωγής. Τα διατροφικό πρόβλημα έχει, από κάθε άποψη, προσλάβει οικουμενικές διαστάσεις.

Οι διατροφικές κρίσεις του σήμερα και του αύριο έχουν σχέση με όλη αυτήν την εξέλιξη και τις αντιφάσεις και τα αδιέξοδα που επισωρεύει.

Οι εξεγέρσεις των λαών, για το ελάχιστο δικαίωμα στη ζωή, γίνεται φανερό ότι είναι προϊόντα της παγκοσμιοποίησης και θα αποτελέσουν μια από τις βασικές συνιστώσες του πολύμορφου κινήματος που μέλλει να σημαδέψει την πλανητική εποχή.

Μήλιος Χρ.
10-5-2011